

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-150.2021.10>

УДК 378.018.43:81'24-047.22-054.6

Івлєва С. М.

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ФОРМАТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕВАГИ

В статті розглянуто сучасний погляд на формування міжкультурної компетенції іноземних студентів на початковому етапі, які навчаються російською мовою on-line, використовуючи дистанційну технологію платформи ZOOM. Обґрунтована необхідність формування міжкультурної компетенції для адаптації студентів-іноземців до умов в іншомовному середовищі з метою запобігання культурному шоку. Виявлені проблеми, що впливають на сприйняття та засвоєння мовленнєвих та граматичних моделей, методи подолання цих труднощів у дистанційному форматі. Автор акцентує увагу на застосуванні системного, ретельного підходу щодо підбору та подання відповідного текстового та ілюстративного матеріалу, який викликає зацікавленість до теми, що вивчається, надає можливість збагатити та поглибити знання про культуру країни навчання студента. При цьому звертається увага на використання сучасних інтерактивних технологій навчання, які надають можливість враховувати індивідуальні особливості студентів: волю, інтереси, пам'ять, темперамент, логічні здібності.

Розглянуті теоретико-методологічні засади, що застосовуються у навчальному процесі іноземних студентів. Обґрунтована необхідність формування міжкультурної комунікації та компетентності для адаптації студентів-іноземців до нових умов перебування в іншому культурному та іншомовному середовищі з метою безперешкодного, комфортного отримання якісної освіти, запобігання культурному шоку.

Продемонстровано, як під час дистанційного навчання відбувається проведення заняття, та контроль виконання самостійної роботи студента. Звернено увагу на збільшення навантаження та посилення відповідальності викладачів при роботі дистанційно. Окреслені переваги та недоліки дистанційного навчання, вимоги до здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: мовна компетенція, міжкультурна комунікація, діалог культур, міжкультурна компетенція, дистанційне навчання, дистанційні технології, платформи ZOOM, MOODLE.

За допомогою різних видів комунікації стає можливим навчання студентів, що належать до різних культур та світоглядів. Оволодіння нерідною мовою є важливим й необхідним компонентом навчального процесу студентів-іноземців за будь-якою спеціальністю.

В умовах відкритих кордонів між країнами та єдиного інформаційного простору людства, наявності високо розвинутих інформаційних технологій, що надають можливості спілкування людям різних національностей, культурних традицій та віросповідань, актуальною стає міжкультурна комунікація, як засіб порозуміння між націями, міжкультурна компетенція, як спосіб здобування якісної освіти.

Формування міжкультурної компетенції на початковому етапі навчання іноземних студентів починається зі формування складових міжкультурної

компетенції – мовної та мовленнєвої компетенції.

До об'явлення Lockdown в Україні дистанційне навчання було впроваджено лише як форма реалізації заочної форми навчання, яка не використовувалась для навчання іноземних студентів. Під час пандемії перехід на дистанційне навчання став єдиним можливим шляхом надання освітніх послуг іноземним громадянам.

В умовах пандемії дистанційне навчання, яке безпосередньо базується на сучасних інформаційних технологіях стало єдиною формою отримання освіти. При цьому перед викликом опинилися не тільки здобувачі вищої освіти-іноземці, а й викладачі ЗВО, які були вимушені швидко переорієнтуватися та перейти до дистанційного надавання освітніх послуг.

Досвід роботи в умовах карантину, дистанційно засвідчив, що процеси трансформації в сучасному суспільстві викликають необхідність спрямувати сучасну освіту до розвитку дистанційного навчання.

Теоретико-методологічну основу досліджень формування міжкультурної компетенції при навчанні студентів-іноземців складають праці вітчизняних та іноземних вчених (Р. Міньяр-Белоручев, Л. Щерба, І. Дрига, Р. Клоуз, Т. Хатчінсон, Р. Оксфорд, В. Манакін, О. Застровській Л. Пасик, Т. Шмідт).

Питання технологій дистанційного навчання у процесі вивчення іноземцями нерідної мови розглядалися в роботах українських, іноземних науковців, серед яких О. О. Андрєєв, Є. І. Дмитрієва, В. М. Кухаренко, В. П. Свиридчук, Н. В. Майєр, К. Ю. Кожухов, Є. С. Полат, А. В. Хуторський, Н. Хоклі та ін.

Формулювання терміну міжкультурної комунікації надане сучасними дослідниками цієї проблеми: О. Застровським та Л. Пасик, яке є влучним на наш погляд. Це визначення обумовлює необхідність формування міжкультурної компетентності під час навчання за кордоном та вивчення нерідної мови іноземними студентами. Вони стверджують, що “міжкультурна комунікація – є взаємодією, обміном, зняттям бар'єрів, взаємністю та солідарністю двох різних культур” [5, с. 3]. Такий підхід є прийнятним щодо ефективного навчання іноземних студентів російської мови як іноземної, та й для подальшого їх заглиблення в іншомовне середовище під час аудиторної роботи, позааудиторної роботи: участі у різноманітних проектах ЗВО, наукових конференціях та виховних заходах, які є корисними під час опанування мови країни навчання, спілкування, оволодіння обраною професією.

Практичне володіння іноземною мовою сприяє “формуванню всебічно розвиненої, соціально активної особистості іноземного студента”, культурно обізнаного у реаліях, українського суспільства”, культури тощо [4, с. 48].

Зазначимо, що однієї мовної компетенції не достатньо для того, щоб знайти порозуміння, бути толерантним до представника іншого народу.

Навчальний курс студентів-іноземців має на меті підготувати студентів-іноземців не тільки до розуміння лекцій за фахом, до виконання практичних вправ, читання літератури за фахом, а й також до засвоєння ними норм та правил, що існують в українському культурному та соціальному середовищі.

Дистанційне навчання на підготовчому відділенні для іноземців ОНУ

імені І. І. Мечникова базується переважно на платформі ЗУМ.

Мета й завдання дослідження – визначити алгоритм методичної стратегії для ефективного формування у здобувачів вищої освіти міжкультурної компетенції, що навчаються дистанційно на прикладі фрагменту заняття підготовчого відділення для іноземців ОНУ імені І. І. Мечникова.

Формування міжкультурної компетенції на початковому етапі здійснюється завдяки мові й мовним засобам, зокрема її лексико-понятійному арсеналу. Оволодіння нерідною мовою студентів-іноземців відбувається в декілька етапів. По-перше, оволодіння рівнем мовної правильності. Такий рівень досягають завдяки вивченню правил користування мовою, її лексикою, граматичними формами, елементами текстотворення. На цьому етапі студенти набувають вміння будувати речення, нескладні типові тексти і виконувати після текстові вправи до них.

По-друге, вміння реалізовувати себе у висловленнях відповідно до власного внутрішнього стану; вміння творити і виражати себе засобами мови. На цьому етапі студенти вчать володіти основними формами усного і писемного спілкування (монолог, діалог, опис, розповідь, міркування). Цей рівень повинен продемонструвати певну виразність мови і комунікативну достатність.

По-третє: продемонструвати рівень насиченості мовою. Мова студента характеризується логічністю, предметністю, точністю, виразністю, образністю, багатством мовних засобів. Студент стає здатним до самостійного викладання письмово та усно текстів, що потребують вміння аналізувати й робити висновки, що надає можливість долучати такого рівня студентів до наукової діяльності.

Мовленнєва компетенція формується системно під час навчання, завдяки поступовому введенню відповідних знань з фонетики нерідної мови, граматичних конструкцій, лексичних одиниць та лексичних тем. Й на практиці відпрацьовується шляхом аудіювання, виконанням після текстових завдань протягом аудиторної роботи та діалогу з носіями мови під час позааудиторної роботи. Студенти-іноземці за підсумком навчання російській мові як іноземній отримують навички, уміння, отримують знання, які формують міжкультурну компетенцію.

За підсумком навчання студенти-іноземці повинні набути міжкультурну компетенцію та загально предметні, фахові знання.

Важливими принципами, що використовуються у формуванні міжкультурної мовленнєвої особистості при вивченні нерідної мови, є принципи, закладені в теорії діалогу культур.

Ідея діалогу культур, як відомо, висунута М. М. Бахтінін: "...Ми ставимо чужій культурі нові питання, яких вона сама собі не ставила, ми шукаємо в ній відповіді на ці наші запитання, нові смислові глибини. Без цих питань не можна творчо зрозуміти нічого іншого і чужого..." [2]. Продовжив цю ідею В. С. Біблер, реалізувавши її в освіті, розробивши психолого-педагогічну концепцію, принципи і елементи якої можуть бути задіяні у навчанні нерідної мови студентів-іноземців.

Аналізуючи, порівнюючи та співвідносячи культуру, мову, звичаї, традиції своєї країни, своєї рідної культури зі знаннями, що здобуваються під час навчання в іншій культурі, іншою мовою, в іншому соціумі здобувач освіти швидше опановує, глибше засвоює нову для себе мову, стимулюється та мотивується до навчання.

Здобуті під час навчання знання про культуру, звичаї, систему правил та норм в українському суспільстві надає студенту бути спроможним до міжкультурного спілкування, взаємодіяти з представниками культури країни навчання засобами нерідної мови.

Система значно ЗУМ полегшує організацію взаємодії між викладачем та студентами завдяки наступним характеристикам: легкому обміну аудіо- та відео-файлами; встановленню обмеження часу на виконання завдань з аудіювання; оперативній організації навчального обговорення завдань; зручній автоматичній системі оцінки виконаних студентом завдань; індивідуальній комунікації між викладачем та студентом (обговорення певних індивідуальних проблем у навчанні, чи граматичних тем на форумі); можливості збереження загальної картини успішності та виконаних робіт кожного студента; контролю "відвідуваності", активності студентів, часу їх навчальної діяльності в мережі. Має важливе значення підбір навчального матеріалу: структурованість курсу, завдяки застосуванню тематичних блоків (окремо винесені в блоки: навчальна програма, рейтингова система оцінювання, граматичний, лексичний, лінгвокраїнознавчий матеріал, питання на іспит/залік, тести тощо) [3].

Розглянемо докладніше фрагмент уроку, що відбувається дистанційно.

Текстовий матеріал, практичні завдання, методичне забезпечення, контрольні питання поточного та підсумкового контролю студенти отримують зі сторінок сайту відповідно до структури курсу та методичних рекомендацій до окремих елементів.

На початку заняття викладач здійснює за допомогою Презентації про Україну, її державну символіку, устрій, визначні міста та національні свята. На цьому етапі здійснюється введення нових слів з наступним їх озвучуванням та перекладом на рідну мову студента, або на мову-посередник. Ретельне ставлення до вибору слів, їх значення, кількість та правильність промови, а також переклад, в подальшому спрощує самостійну роботу студента у вивченні та засвоєнні студентами нових лексичних одиниць.

Далі, після знайомства з лексичним матеріалом надається презентація граматичного матеріалу та вправи, за допомогою яких відпрацьовується нова лексика та граматики. Заняття відбувається у форматі "Відео конференція" з демонстрацією таблиць, схем мовлення, супроводжуються коментарями рідною мовою студента або мовою-посередником.

Навчальний матеріал подається у динаміки з використанням слухового та зорового каналів сприйняття інформації [3].

Наступний етап – самостійна робота студента, що містить читання тексту з метою закріплення лексичного та граматичного матеріалів, виконання після текстових завдань. Особливо важливим здається чітке формулювання завдань, які надаються рідною мовою студента та мовою-посередником для

полегшення відпрацювання та засвоєння навчального матеріалу самостійно.

Виконані практичні завдання, що демонструють ступень оволодіння навчальним матеріалом студенти у будь-який спосіб (за домовленістю з викладачем: Skyp, Viber, E-mail) надсилають на перевірку. Викладач таким самим чином повертає перевірене, виконане завдання студентам. При необхідності викладач супроводжує виконане завдання коментарями.

Перед запровадженням елемента дистанційного навчання у певних групах, викладач повинен розробити курс з дисципліни. Нормативне забезпечення дистанційного навчання в університеті не достатньо розроблене та й загалом в Україні потребує вдосконалення та доопрацювання. Разом з лінгвістичною та комунікативною компетенцією викладачі повинні постійно вдосконалювати свою технічну компетенцію [3, с.122-123], свій професіоналізм у сфері методики викладання за допомогою нових технологій й у сфері дистанційного навчання, а також оволодівати необхідними знаннями для використання мультимедійних інструментів, які знаходяться на нових платформах, MOODLE зокрема.

Оскільки робота в ЗУМ орієнтована на формування міжкультурної мовної комунікації під час вивчення нерідної мови матеріали курсу повинні бути доповнені спеціальним ілюстрованим матеріалом, просвітницькими фільмами, які забезпечать студентам-іноземцям опанувати нерідну мову не тільки в обсязі навчальної програми, а й розширити свій світогляд за допомогою віртуального середовища.

Слід зауважити, що поряд з безперечними перевагами дистанційного навчання вагомі недоліки навчання online: значно збільшується навантаження та відповідальність викладачів, у зв'язку з необхідністю ретельного вибору навчального матеріалу, який повинен бути яскравим, щоб добре запам'ятовуватися; робочий час викладача не обмежується перебуванням в аудиторії; зростає робота пов'язана з контролем отриманих студентом знань та звітність перед адміністрацією факультетів та ЗВО, якість подання навчального матеріалу на пряму залежить від ступеня володіння викладача новітніми технологіями дистанційного навчання.

Для здобувачів вищої освіти важливим недоліком дистанційного навчання є обмеження комунікації виключно освітнім процесом та самонавчанням, проблемність у комунікації в іншомовному середовищі, відсутність "живого" спілкування з носіями нерідної мови. Єдине, що може компенсувати виникаючі складнощі, це умотивованість студента щодо здобуття відповідного фаху, сила волі особистості студента-іноземця, наявність відповідальності та самоконтролю.

Використана література:

1. Азарх К. С. Современные технологии в развитии коммуникативной компетенции иностранных студентов. *Проблеми викладання російської наукової лексики студентам іноземцям*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Харків: НФаУ, 2017. С. 93-100.
2. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. 2-ге вид. Москва: Искусство, 1986. 444 с.
3. Варава С. В. Формирование профессионально ориентированной лингвистической компетенции в русском языке у иностранных студентов инженерных специальностей на начальном этапе с использованием технологий дистанционного обучения. *Русский язык и литература в*

- пространстве мировой культуры* : материалы XIII Конгресса МАПРЯЛ (г. Гранада, Испания, 13-20 сентября 2015 года), В 15 т. Т. 10. Санкт-Петербург : МАПРЯЛ, 2015. С. 194-199.
4. Вдовіна О. О. Особливості формування комунікативної компетенції іноземних студентів. Х. : Молодий вчений, 2019. № 5.1 (69.1). С. 47-50.
 5. Застровський О. А., Пасик Л. А. Поняття міжкультурної комунікації та порівняльна характеристика німецької та української культур (на матеріалі німецької мови). URL:<http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/1634>, 2010. (дата звернення: 01.03.2020), 10 с.
 6. Камишова Н. В. Методичні стратегії формування міжкультурної комунікативної компетенції школярів на уроках іноземної мови. Одеса : Мова, 2018. № 30. С. 106-111.
 7. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ "Академія", 2012. 288 с.
 8. Чикало І. Українська мова для іноземних студентів. Країнознавство : навч.-метод. посібн. для іноземних студентів підгот. від. Львів : НМУ ім. Данила Галицького, 2019. 30 с.
 9. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики. Москва : АСТ : Астрель : Хранитель, 2007. 286 с.

References :

- [1] Azarh K. S. Sovremennye tehnologii v razvitiі kommunikativnoj kompetencii inostrannyh studentov. Problemy vykladannia rosiiskoi naukovoі leksyky studentam inozemtsiam : mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kharkiv : NFaU, 2017. S. 93-100.
- [2] Bahtin M. Estetika slovesnogo tvorcestva. 2-ge vid. Moskva : Iskusstvo, 1986. 444 s.
- [3] Varava S. V. Formirovanie professionalno orientirovannoj lingvisticheskoj kompetencii v ruskom yazyke u inostrannyh studentov inzhenernyh specialnostej na nachalnom etape s ispolzovaniem tehnologij distancionnogo obuchenija. Russkij yazyk i literatura v prostranstve mirovoj kultury : materialy XIII Kongressa MAPRYaL (g. Granada, Ispaniya, 13-20 sentyabrya 2015 goda), V 15 t. T. 10. Sankt-Peterburg : MAPRYaL, 2015. S. 194-199.
- [4] Vdovina O. O. Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kompetensii inozemnykh studentiv. Kh. : Molodyi vchenyi, 2019. № 5.1 (69.1). S. 47-50.
- [5] Zastrovskiy O. A., Pasyk L. A. Poniattia mizhkulturnoi komunikatsii ta porivnialna kharakterystyka nimetskoі ta ukrainskoі kultur (na materialі nimetskoі movy). URL:<http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/1634>, 2010. (data zvernennia: 01.03.2020), 10 s.
- [6] Kamyshova N. V. Metodychni strathii formuvannia mizhkulturnoi komunikatyvnoi kompetensii shkoliariv na urokakh inozemnoi movy. Odessa : Mova, 2018. № 30. S. 106-111.
- [7] Manakin V. M. Mova i mizhkulturna komunikatsiia : navch. posib. Kyiv : VTs "Akademiia", 2012. 288 s.
- [8] Chykalo I. Ukrainska mova dlia inozemnykh studentiv. Krainoznavstvo : navch.-metod. posibn. dlia inozemnykh studentiv pidhot. vid. Lviv : NMU im. Danyla Halytskoho, 2019. 30 s.
- [9] Ter-Minasova S. G. Vojna i mir yazykov i kultur: voprosy teorii i praktiki. Moskva : AST : Astrel : Hranitel, 2007. 286 s.

ИВЛЕВА С. Н. Формирование межкультурной языковой компетенции иностранных студентов в формате дистанционного обучения: недостатки и преимущества.

В статье рассмотрен современный взгляд на формирование межкультурной компетенции иностранных студентов, которые обучаются на не родном языке в высших учебных заведениях Украины дистанционно на платформе ZOOM.

Обоснована необходимость формирования межкультурной компетенции для адаптации иностранцев в условиях иноязычной среды и возможности избежать "культурного шока".

Автор акцентирует внимание на важности системного, тщательного подхода к выбору и подаче соответствующего текстового и иллюстративного материала, который вызывает интерес к изучаемой теме, предоставляет возможность обогатить знания о культуре страны обучения студента. При этом отмечается, что современные интерактивные технологии обучения позволяют наилучшим образом учитывать индивидуальные способности студентов: интересы, увлечения, волю, память, темперамент, логические способности.

Обозначены проблемы, которые оказывают влияние на восприятие и усвоение вводимого дистанционно, учебного материала: лингвистических и грамматических моделей, методы

преодоления сложностей, возникающих в процессе обучения в режиме on-line. Акцентируется внимание на повышении ответственности и увеличении нагрузки преподавателей при работе дистанционно. Очерчены преимущества и недостатки дистанционного обучения, требования к учащимся.

Ключевые слова: речевая компетенция, межкультурная коммуникация, межкультурная компетенция, дистанционное обучение, дистанционные технологии, платформы ZOOM, MOODLE.

IVLIEVA S. M. Formation of intercultural language competence of foreign students in the format of distance learning: disadvantages and advantages.

The article considers a modern view on the formation of intercultural competence of foreign students at initial stage, who study in Russian on-line, using remote technology platform ZOOM.

Theoretical and methodological principles used in the educational process of foreign students are considered.

The necessity of formation of intercultural competence for adaptation of foreign students to the conditions of stay in a foreign language environment in order to prevent culture shock is substantiated.

Problems influencing the perception and mastering of speech and grammar models, methods of overcoming these difficulties in a remote format are identified.

The author emphasizes the application of a systematic, careful approach to the selection and presentation of relevant textual and illustrative material, which arouses interest in the topic studied, provides an opportunity to enrich and deepen knowledge about the culture of the country of study. Attention is paid to the use of modern interactive learning technologies, which provide an opportunity to take into account the individual characteristics of students: will, temperament, logical abilities.

It is demonstrated how during distance learning takes place and how takes place the control of student's independent work. Attention is paid to increasing the workload and strengthening the responsibility of teachers when working remotely. The advantages and disadvantages of distance learning, requirements for higher education students are outlined.

Keywords: language competence, intercultural communication, intercultural competence, distance learning, distance technologies ZOOM, MOODLE platforms.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-150.2021.11>

УДК 378.011.3-057.175:005.336.5

Підборський Ю. Г.

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті здійснено аналіз особливостей формування педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти. Визначено, що під педагогічною майстерністю розуміється комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності викладача. Доведено, що педагогічну майстерність правомірно представити як сукупність певних якостей особистості викладача, які обумовлюються високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здібністю оптимально вирішувати педагогічні завдання. Зазначено, що педагогічна майстерність може бути представлена як сукупність цілей, досягнення кожної з яких підвищує мистецтво педагога: це стиль педагогічного спілкування, мовна культура, ораторське мистецтво, імідж викладача, його інтелектуальна